

14.06.2024

Rjukan

Riksantikvaren
postmottak@ra.no

Saksnummer - 24/01186-01

Høringsuttalelse som gjelder Riksantikvarens forslag til håndverkstrategi

Museumsnettverket for bygningsvern og tradisjonshåndverk takker for anledningen til å gi høringsinnspill til Riksantikvarens forslag til håndverkstrategi. Nettverket er et samarbeid mellom flere enn 30 museer fra hele landet. Museene forvalter 4500 bygninger og mer enn 20% av disse er fredet og sorterer således formelt også innunder Riksantikvaren og fylkeskommunene. Hoveddelen av disse bygningene er bygget av trevirke og litt over halvparten har et vesentlig behov for istandsetting. Etterslepet i vedlikehold ble i 2020 beregnet til 3,2 mkr.

Museumsnettverket takker først og fremst for en god strategi og en god prosess for medvirkning. Vi ser at museene er nevnt en rekke ganger. Museene kan bidra på ulike måter; ved å skape synergi og samvirke, vi har kompetanse fra mange fagfelt og god geografisk spredning, museene er langsiktige arenaer og fungerer som nøytral møteplass mellom ulike aktører, vi håndverksforsker og kan bidra i motiveringsarbeidet rundt strategien, da vi når ut på mange ulike måter. Museene kan således være gode samarbeidspartnere, lokalt og nasjonalt. Noen museer er læringsarenaer for NTNUs bachelorstudium i tradisjonelt bygghåndverk, andre driver fagskoleundervisning, har rådgivningstjenester eller fungerer som bygningsvernssentre. Dette er gode eksempler som kommer ut av øremerkede stimuleringsmidler. Det er viktig at strategien er langsiktig (til 2035) samtidig som det er lagt opp til mer kortsiktige handlingsplaner som skal innebære medvirkning, følgestudier og evaluering underveis. Strategien er bygget opp gjennom tre ulike satsningsområder med tilhørende målsetninger. Museumsnettverket presiserer behovet for at tiltakene og handlingsplanene bygges opp på tvers av de tre områdene for å motvirke den silotankegangen som en slik oppdeling gjerne kan føre til. Dette kommer fint fram gjennom kap. 9 hvor det pekes på behovet for et tett samarbeid mellom virkemiddelaktørene.

Strategien balanserer i området mellom den materielle og immaterielle kulturarven. Det kan slik bli et kunstig behov for avgrensninger siden dette grovt sett sorterer innunder to ulike departement med tilhørende direktorat. I avgrensningen (kap. 4) vises det til at RA ikke har ansvar for all immateriell kulturarv, men at strategien følger opp Norges ansvar. Riksantikvaren har et ansvar for kunnskapen som hører til

byggnings- fartøy- og landskapsvernet. Dette ansvaret blir gjennom avgrensningene underkommunisert gjennom den «negative forklaringen» hvor RA slår fast at de ikke har et formelt ansvar som sådan. Avgrensningen bør heller foregå gjennom å peke på hva man har ansvaret for.

Når man leser dagens strategi, er det vanskelig å se at RA har gitt seg selv en rolle som annet enn strateg. Veien videre er helt avhengig av om også RA klarer å gjøre strategien om til konkrete virkemidler (s 9) innenfor eget felt. Her synes vi det ser det noe tynt ut. Riksantikvaren kan velge å ta rollen som dirigent, men bør allerede nå være mer konkret med hva man vil putte i potten for å få i gang et tverrsektorielt samvirke. Deretter er det naturlig å ansvarliggjøre de ulike aktørene, slik som utdanningsfeltet, Kulturdirektoratet og museene. Også de andre ulike sektorene må pekes på, og oppfordres til å ta et større ansvar innenfor sine felt for å få i gang et større spleiselag på tvers av de offentlige aktørene.

Med tanke på at det er utøverne, aktørene som individer som eier sin egen kompetanse og sine kulturuttrykk mener vi stadig at utøverne i de relevante tradisjonshåndverkene burde vært representert, som individer eller gjennom organisasjoner i styringsgruppen. Vi vil her peke på dette misforholdet får både en konkret og en symbolsk konsekvens. Vi ber om at dette følges opp gjennom at utøverperspektivet blir representert gjennom utøverorganisasjoner for tradisjonshåndverk eller sentrale enkeltindivider i utformingen av handlingsplaner og at dette omtales i strategien. Vi viser her til museenes etiske regelverk for immateriell kulturarv hvor det redegjøres for relasjonene mellom institusjoner og individenes kompetanse: <https://museumsforbundet.no/wp-content/uploads/2020/05/konkretisering-ICOM-med-appendix1.pdf>. Nettverket er kritisk til formuleringen i kap. 3 av at «Tradisjonell håndverkkompetanse har også en egenverdi som immateriell kulturarv...» da ordlyden egenverdi snevrer inn langt utover det som inngår i konvensjonens mening. Ved å stryke ordet «egen» gjenopprettes den ønskede balansen.

Private eiere av kulturminner har i liten grad vært representert i arbeidet, og bestillerkompetanse er i henhold til avgrensningene ikke et fokusområde (kap. 4). Dette trenger tydeliggjøring. For å få til godfungerende marked, som etterspør kompetanse, vil et tilbud om uavhengig tilstandsvurdering gjennom bygningsvernsentra eller annen bygningsvernrådgivning (FK eller museal for eksempel) ha stor betydning. Per i dag er det stor forskjell på hvorvidt fylkeskommunene subsidierer slike tilstandsvurderinger. Kulturminnefondets midler kommer gjerne for sent i prosessen til private eiere, og mangel på tilstandsvurdering fører til at det heller ikke søkes her. Temaet nevnes så vidt i kap.7.3, men her kunne riksantikvaren innta en sterkere rolle.

Tiltaket i kap. 6.4 står det at riksantikvaren ønsker å bidra til at dagens høyere yrkesfaglige utdanning og høyere utdanning innenfor FAG som er relevant for arbeid med kulturminner. Her bør «fag» endres til «håndverksfag». Museumsnettverket mener at museene som læringsarena i samarbeid med fagskoler og høyere utdanning bør nevnes. I kap. 6.5 er museum, bygnings- og fartøyvernssentre og frivillige nevnt, men en slik oppramsing kan virke ekskluderende og er ikke i balanse med overskriften på kap. 6.4. Vi ønsker å understreke at det trengs ressurser på mange plan for å kunne nå målsettingene for strategien. For museenes del må håndverkerne ha rammer, tid og midler til å drive opplæring parallelt med selve restaureringsarbeidet. Om museene hadde fått midler til opplæring, kunne dette vært definert som en kjerneoppgave ved siden av restaurering.

Det er gode strategiske målsettinger knyttet til at flere bedrifter med relevant kompetanse skal ta oppdrag på kulturminner og kulturmiljø (kap. 8). Vi ønsker likevel å kommentere at mange bygg forfaller i offentlig eie. Det er lite ressurser til drift og vedlikehold, og større prosjekter skal finansieres over samme budsjett som øvrige investeringer. Her kunne man sett på støtteordninger eller bruk av øremerkede midler til vedlikehold og restaurering.

Under kunnskapsbygging og forskning (kap. 8) ville vi gjerne sett at *rekonstruksjon* var med i tillegg til istandsetting. Å bygge nye bygg etter modell fra det gamle gir en helhetlig forståelse av prosessen, og mulighet til å forske i håndverksteknikker og verktøybruk.

Det er svært viktig at ny kunnskap og forskning tas i bruk av håndverkere. Mye av forskingen er gjort på bygninger fra typiske reliktområder, og i tillegg til det samiske, må det rettes søkelys på flere geografiske områder det er forsket lite på.

En kommentar til kap. 8.4, 8.5 og 8.6 er hvorvidt dette er tre ulike målsettinger eller om det kunne vært oppsummert i et felles punkt knyttet til klimaendringenes påvirkning.

Vi ser at det i strategien ofte står «kulturminner» i stedet for «fredede og verneverdige bygninger», som er positivt, da sistnevnte er begrenset til bygninger med en formell status. Vi er imidlertid usikre på hvor gjennomtenkt det er mtp. definisjonen av verneverdig i kap. 10. Menes bygninger som formell status gjennom plan- og bygningsloven må det komme fram enda tydeligere. Med «identifisert som verdifullt og gått gjennom en kulturhistorisk vurdering», kan det tolkes som en vurdering gjort av både privatpersoner museer og i kommunenes kulturminneplaner uten at det er regulert med hensynssone / spesialområde. Slik avsnittet står nå er det rom for forvirring.

De tre typene utdanning greit definert, men forholdet mellom uformell og ikke-formell utdanning er ikke riktig behandlet i selve teksten. På s. 15 må det i tråd med dette «...gis rom for uformell kunnskapsoverføring,...».

Definisjonen av tradisjonshåndverk kunne vært strammet opp og forkortet. Slik det står nå, blir det nærmest en opprømsing av måter å bruke begrepet på og ikke klargjørende med tanke på hvordan begrepet brukes i strategien.

Under aktører og roller i kap. 12 savner vi kunnskapsdepartementet. Opplistingen kunne med fordel vært hierarkisk eller alfabetisk for enklere lesing. Tradisjonshåndverkernes organisasjoner (Håndverkslaget og Tradisjonshåndverkerne i CREO) mangler under byggenæringen. Her mangler frivilligheten. Frivilligheten er en viktig bidragsyter som sprer holdninger, kunnskap og praksiser mellom institusjoner, ansatte og ildsjeler. I kap. 12 burde det stå eksplisitt at riksantikvaren er et direktorat under Klima- og miljødepartementet. Det burde videre stå at Kulturminnefondet er en statlig tilskuddsordning, og under Norsk håndverksinstitutt at de drifter håndverksregisteret. Vi vil også foreslå at bygningsantikvarer nevnes under kulturhistoriske miljø, og ikke bare bygningsvernssentre.

Museumsnettverket for bygningsvern og tradisjonshåndverk takker igjen for prosessen og vi ønsker Riksantikvaren lykke til i innspurten.

Rjukan 14.6.2024

På vegne av nettverkets arbeidsutvalg og ansvarsmuseet/Norsk industriarbeidermuseum:

Kjetil H. Djuve
Leder forvaltning og drift